

Р. В. Павелків
Н. В. Корчакова

Просоціальний
розвиток
особистості

УДК 316.612

ББК 88.52

П 12

Рекомендовано Вченою радою Рівненського
державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 29.11. 2013 року)

Рецензенти

Максименко С. Д. – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка

Гошовський Я. О. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Ямницький В. М. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Інституту психології та педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету

Павелків Р. В.

Корчакова Н. В.

П 12 **Просоціальний розвиток особистості: монографія / Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова.** – Рівне : О. Зень, 2013. – 384 с.

ISBN 978-617-601-075-3

Робота присвячена висвітленню психологічних основ унікальної форми соціальної поведінки особистості – дії на благо інших людей; висвітлюється сутність просоціальності, її мотиваційні основи, диспозиційні та ситуаційні характеристики; аналізуються історичні аспекти становлення наукової проблеми, існуючі теоретичні моделі просоціальної поведінки; обговорюються різні форми та види сприяючої поведінки: альтруїзм, проактивна допомога, емпатія. Особлива увага у монографії зосереджена на виокремленні шляхів формування різних форм просоціальності, розвитку основних стратегій гуманістичної взаємодії; форм, методів інтенсифікації та корекції просоціальної орієнтації; аналізі вікових особливостей становлення просоціальної поведінки.

УДК 316.612

ББК 88.52

ISBN 978-617-601-075-3

© Павелків Р. В., Корчакова Н. В., 2013

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. ПРОСОЦІАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Феномен просоціальності як нова лінія психологічного аналізу	7
1.2. Категоризаційна сутність просоціальності	13
1.3. Роль просоціальної орієнтації та поведінки у гармонізації міжособистісних стосунків	17
1.4. Історичний екскурс становлення проблеми просоціальності особистості	24
1.5. Взаємозв'язок просоціального та морального контексту соціальної взаємодії	34
Розділ 2. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОСОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ	
2.1. Аналіз теоретичних моделей просоціальної поведінки	45
2.2. Мотиваційний контекст просоціальної поведінки	57
2.3. Особистісні характеристики як диспозиційні основи просоціальності	87
2.4. Ситуаційні змінні та їх вплив на просоціальні стратегії	97
2.5. Сутність емпатії як різновиду просоціальних тенденцій	106
2.6. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки	117
Розділ 3. ГЕНЕЗИС ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	
3.1. Біологічні основи просоціальної поведінки	131
3.2. Стадіальність просоціального розвитку	149
3.3. Фактори посилення просоціальних тенденцій	157

Розділ 4. ВІКОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ПРОСОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

4.1. Розвиток основ просоціальної поведінки в епоху раннього дитинства	177
4.2. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства та підлітковості	194
4.3. Становлення когнітивних основ просоціальної поведінки у дитячому віці	218
4.4. Розвиток емоційних форм просоціальності у дитячому віці	233

Розділ 5. ОСОБЛИВОСТІ ДІЄВИХ ФОРМ СПРИЯННЯ У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ

5.1. Активна протидія як різновид допомагаючої поведінки	247
5.2. Вибір дітьми стилю заступництва як показник розвитку просоціальної стратегії	259
5.3. Формування готовності до просоціальної поведінки	269
5.4. Методичні шляхи аналізу просоціальної поведінки	319
Післямова	333
Список використаних джерел	334
Додатки	357

Вступ

3

аповітна мрія кожної людини – прожити життя щасливо, реалізувати свій особистісний потенціал, розвинути свої сили і здібності. Втілення цієї мрії значною мірою залежить від глибинного проникнення у всі сфери суспільного життя принципів справедливості, гуманізму, взаємодопомоги. Кожна людина прагне жити у суспільстві, де панують ідеали добра, порядності, високої духовності; у країні, яку населяють щиросердечні й чуйні люди, виховані на ідеалах гуманізму, взаємодопомоги, душевної чуйності.

На даний час питання соціального розвитку особистості набувають вирішального значення. Це пов'язано з тим, що Україна зазнає значних соціально-політичних та економічних змін, які не можуть не вплинути на ідеологію суспільства, його цінності, соціальні норми, загальні основи співжиття. Поняття моралі, такі як «справедливість», «взаємодопомога», «чуйність» набувають дещо іншого відтінку, ніж у попередні роки. Розвиток технологій, прискорення темпу життя – невід'ємні риси сучасного світу, які призводять до посилення варіативності моральних проявів у порівнянні

з періодом стабільного історичного розвитку, до перегляду традиційних поглядів на основи соціального співжиття. Утвердження в економіці тенденції до ринкових відносин стимулює посилення егоїстичних мотивів, зокрема, мотиву досягнення, всупереч альтруїстичним установкам. Все це обумовлює високу соціальну актуальність вивчення просоціальних основ людської поведінки, розвиток альтруїстичних тенденцій.

Сьогодні Україна зіткнулася з кризою людського у людині. Соціально-моральна криза виникла не випадково. Вона зумовлена загостренням агресивних тенденцій у суспільному житті, знеціненням духовних основ соціальної взаємодії, зростанням безособистісного спілкування. За останні 10-15 років значною мірою відбулося нівелювання інституту виховання. За цей період виросло покоління, яке відчуває колосальні труднощі у вихованні власних дітей, не розуміючи, якою, з точки зору вихованості, має бути їхня дитина у сучасному суспільстві. Не дивлячись на існування різних точок зору на мету і шляхи виховання, всі одноставно погоджуються з тим, що людина, перш за все, повинна залишатися чуйною, справедливою, емпатійною. Недаремно серед важливих подій, які сприяють об'єднанню всіх земель, гуманізації світового простору, з'явився **Всесвітній рух за доброту (World Kindness Movement)** та започаткований ним **Всесвітній день доброти (World Kindness Day)**. Символом міжнародного свята стало відкрите серце. Цю подію вже відзначають у багатьох країнах світу – Австралії, Бразилії, Великобританії, Франції, Індії, ПАР, Італії, Канаді, Непалі, Румунії, Нідерландах, Новій Зеландії, Сінгапурі, США, Таїланді, Шотландії, Іспанії, Китаї, Мексиці, Південній Кореї, Японії та в інших країнах. Офіційним документом руху є «Декларація доброти». В Україні **День доброти** вперше відзначено 13 листопада 2013 р. Це святкування ще раз нагадало про те, що заповідь: «Відгукнись – поспівчуй – допоможи!», – залишається як і раніше значимою для людської спільноти.